



ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

КАТАЛОГІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ

Рівень розвитку тієї чи іншої науки, зокрема фольклористики, визначається за багатьма параметрами: обсягом зібраного матеріалу, якістю його первинної обробки та систематизації (рукописні фонди, архіви), вторинної систематизації та тиражування (видання збірників), теоретичними розробками окремих питань та узагальнюючими дослідженнями. Здійснення останніх включає створення макромасштабної довідкової інформаційно-пошукової системи — у даному випадку каталога українського пісенного фольклору (КУПФ). У рекомендаціях ЮНЕСКО про збереження фольклору пропонувалось державам-членам стимулювати розробку стандартної типології традиційної народної культури шляхом створення загальної схеми класифікації творів народної культури та детального каталога традиційної народної культури¹. “Винятково важливим компонентом фундаментального наукового видання матеріалів є узагальнюючі каталоги, що оперативно допомагають орієнтуватись у колосальному (в даному разі пісенному матеріалі)”² — проголошувалося на VI Міжнародному з’їзді славістів чверть сторіччя тому, але таких каталогів бракує й нині.

У багатьох країнах паралельно з публікацією зводів фольклору створюються більш-менш вичерпні каталоги національного фольклорного фонду, тип яких визначається типом класифікаційної системи, покладеної в їх основу. Природно, що й досі не знайдено ідеальної класифікаційної системи, хоча всі існуючі спрямовані на універсальність, якої, мабуть, бути не може, адже матеріал у кожному конкретному випадку диктує класифікаційні закономірності. Набагато легше сформулювати вимоги до універсальної класифікаційної системи, ніж створити її. Такі вимоги лаконічно і ґрунтовно викладені у статті У. Ліппус “Про деякі структурні властивості естонських рунічних наспівів та про можливості використання їх при систематизації наспівів”. Вони полягають у наступному: 1) можливість швидкого доповнення новими ознаками; 2) перегрупування матеріалу в залежності від мети класифікації; 3) систематизація мусить відбивати генетичні зв’язки; 4) універсальна система повинна припускати зіставлення не тільки близьких, але й усіх музичних традицій³.

Найбільш поширені у світовій музичній етнології методи систематизації та класифікації музично-фольклорного матеріалу — музично-лексикографічний Ригера, граматичний Бартока, комплексний Ельшеків, таксономічний Чекановських⁴, — розраховані переважно на вчених-фахівців, характеризуються самодостатністю та універсальністю. Ця особливість декларується фундаментом Вірменського універсальністю структурно-аналітичного каталога музичного фольклору, розробленого під керівництвом В. Гошовського та обговореного на Першому

єреванському всесоюзному семінарі, присвяченому машинним аспектам алгоритмічного формалізованого аналізу музичних текстів (1975 р.)⁵. Нерідко у межах цих універсальних методик губиться відчуття і розуміння предмета дослідження — пісні як мистецького твору, як масштабної складової частини народної культури.

Українською фольклористикою протягом останніх двох сторіч накопичено величезний рукописний та друкований матеріал, який лише частково відбиває чи не найбагатшу у Європі скарбницю усної народної творчості. Це ускладнює створення повного каталога, вимагаючи значних витрат часу та людських ресурсів. З іншого боку, всі більш-менш фундаментальні видання українських народних пісень⁶, регіональні збірники видавництва “Музична Україна”, томи серії “Українська народна творчість” та ін. можуть певною мірою претендувати на статус того чи іншого зводу (мінікаталога) українського пісенного фольклору. У таких збірниках нормою стає публікація фольклорних творів як сукупності варіантів. У процесі каталогізації кількість варіантів зростає приблизно пропорційно кількості затучених до загального списку джерел, які мають чималий спільний репертуар пісенних творів. Це наводить на думку про доцільність створення частотного узагальнюючого зводу (каталога) українського пісенного фольклору, який слугуватиме різним дослідницьким та популяризаторським цілям. Зразком такого зводу можна вважати серію “Українська народна творчість”, але вона має у цьому плані ряд недоліків, зокрема: 1) поки що далека від свого завершення; 2) перші томи (“Історичні пісні”, “Ігри та пісні”, “Колядки та щедрівки”) вимагають перевидання (мелодії пісень подано окремо від текстів); 3) за винятком окремих томів, які містять майже вичерпний матеріал із своєї тематики, більшість далеко неповні через обмеження обсягу, що ускладнює релятивне зіставлення загального числа творів різних жанрів; 4) для кожного тому матеріал добирався цілеспрямовано (не опрацьовувався суцільно), внаслідок чого поза увагою лишилися деякі категорії фольклорних творів; 5) не завжди (з тих або інших причин) варіанти однієї пісні друкувалися разом (“Весільні пісні”) тощо.

Узагальнюючі фольклористичні праці Ф. Колесси та К. Квітки, досвід класифікації фольклору у публікаціях О. Потебні, В. Гнатюка, збірники М. Максимовича, П. Чубинського, Б. Грінченка, з ритмічною та мелодичною типологією Ф. Колесси, Й. Роздольського та С. Людкевича тощо дають змогу будувати каталогізаційну систему українського пісенного фольклору не на порожньому місці. Одним з найважливіших завдань цієї системи слід вважати вироблення суцільної мелотипології (яка досі ще не розроблена) у комплексі всіх інших ознак, зокрема сюжетної типології.

На статус каталога українського пісенного фольклору певною мірою може претендувати фундаментальне видання “Українські народні мелодії” у десяти томах, випущене 1967 року у Нью-Йорку Зіновієм Лиськом. Десятитомник містить 11447 мелодій переважно з усіх доступних упорядникові друківаних видань фольклору. У цьому зводі зроблено спробу розв’язати проблему систематизації народних мелодій, при тому, що “досі ще не знайдено такого способу упорядкування мелодій, що зводив би до купи всі музичні варіанти і давав можливість легко розшукати потрібну пісню”⁷. У корпусі “Українські народні мелодії” в основу порядкування покладено критерій музичного синтаксису: музичних форм, каленцій та інших складових частин. Порядок розміщення йде від найменших форм (мотив, фраза) через більші (речення, період) до найбільших (подвійний та потрійний період, ланцюг речень, речитативні форми). Таким чином, весь Корпус УНМ становить деталізований показчик мелодичних форм. До нього у першому, довідковому, томі додаються також: 1) показчик друківаних джерел; 2) алфавітний показчик початкових слів пісенних текстів; 3) територіальний показчик; 4) показчик жанрів; 5) показчик багатоголосся та інструментів; 6) показчик ритмічний; 7) показчик мелодичний (ладово-звукорядний); 8) показчик форм.

Детальному огляду цього видання була приділена особлива увага через його фундаментальність, наявність розвинутого наукового апарату, систему показчиків, подібну до пропонованої в КУПФ. Схиляючи голову перед важкою, скрупульозною працею упорядника й дослідника З. Лиська, дозволимо собі висловити деякі міркування. Цінність видання була б набагато більшою, якби тут були враховані не лише мелодії, але й тексти пісень, адже, за висловом Ф. Колесси, “у тексті, а не в мелодії лежить ціль і зміст пісні”⁸. Надмірна деталізація показчиків без перехресних посилань утруднює користування ними. Через нерозробленість методики поза увагою лишилась варіантна природа фольклору (варіанти пісень не були зведені до купи). Характер показчиків наводить на думку про використання обчислювальної техніки при їх укладанні, адже були враховані лише ті параметри, які легко алгоритмізуються або формально можуть бути зведені у певну систему. Натомість КУПФ покликаний у першу чергу вирішити завдання створення інформаційно-пошукової фольклорної системи шляхом зведення фольклорних записів у *варіантні групи*, формалізації включення у каталожну систему все нових записів.

Однією з програмних публікацій для створення КУПФ можна вважати вже цитовану доповідь С. Й. Грици та О. І. Дея на VI Міжнародному з'їзді славистів (Прага, серпень, 1968). В ній зроблено детальний огляд міжнародного досвіду створення різних класифікаційних та каталогізаційних систем (тому що трудомістку ділянку дослідження тут свідомо оминаємо, відсилаючи читача до зазначеної праці), стисло викладені відомості про українську народну творчість, щедро розкидані численні ідеї щодо класифікації та каталогізації українського фольклору. З огляду на надзвичайну цінність останніх для створення КУПФ нагадаємо деякі з них.

Автори доповіді виступають проти зайвої деталізації, за розумну кількісну рівномірність подачі матеріалу. У КУПФ пропонується також, незважаючи на унікальність деяких пісень (трудова, русальні, волочесні, юр'ївські та ін.), з огляду на нечисленність їх фіксацій, приділити більшу увагу кількісно переважаючи побутовим ліричним пісням та баладам (до речі, менше дослідженим саме через свою численність) як таким, що складають *основу* української пісенності. Вчені змушені констатувати диспропорцію між докладно дослідженим менш численним обрядовим фольклором порівняно з великими пластами пісень пізнішого часу.

Істотним недоліком багатьох існуючих пісенних класифікаційних систем можна вважати їхню фахову обмеженість словесним або музичним компонентом пісні, що спостерігається також у деяких фольклорних виданнях, іноді з технічних причин. Оглядаючи слов'янські та європейські класифікаційні системи, автори доповіді не знаходять абсолютно задовільних, дослідники губляться перед “гігантським лабіринтом” нагромаджених записувачами матеріалів. З одного боку, критикується різнобій критеріїв у систематизації пісенного матеріалу, з другого, — констатується неможливість і навіть шкідливість застосування універсальних критеріїв для різнонаціональних, різнофункціональних, різностадіальних тощо фольклорних творів (хоча завжди легше “рішуче заперечувати”, ніж “доводити можливість”). Не випадково у болгарському 13-томному виданні фольклору “всередині кожного жанрового тому систематизація пісень ведеться за найдоцільнішим для даного тому принципом і критерієм”⁹. Для КУПФ також одним з основних обирається критерій *найбільшої доцільності*.

Абсолютизація одного чи кількох критеріїв аналізу пісні при укладанні каталога призводить до ігнорування інших, можливо, більш суттєвих, але й непослідовність у застосуванні критеріїв веде до руйнування класифікаційної системи. Тому так необхідні *палікрітеріальність*¹⁰ та багатомірність критеріального простору у розумних межах, що також береться до уваги при створенні КУПФ. За бажанням дослідників набір критеріїв може бути розширений у будь-якому напрямі. Обов'язково повинні враховуватись також різні рівні спорідненості фольклорних творів: тематичні, функціональні та генетичні. Необхідно

уникати надмірної деталізації системи, “аналізу заради аналізу”, враховувати національну специфіку фольклору. Однією з найважчих, але найнеобхідніших вимог для класифікаційних систем слід вважати уникнення диспропорції між суто формальними та описовими художньо-естетичними методами аналізу фольклорних творів”¹¹.

КУПФ вирішуватиме мало розроблену проблему паралельної класифікації тексту та мелодії за допомогою системи показчиків. З подвійного розуміння пісні як поетично-музичного твору постають основні вимоги до каталога: 1) подати у систематизованому вигляді найбільш загальне уявлення про кількісний та якісний склад українського пісенного фольклору; 2) основною одиницею каталога мусить бути пісня як один фольклорний твір (текст, наспів або в комплексі) у сукупності всіх його наявних варіантів (такі вимоги відсутні у згаданих вище класифікаційних концепціях). Відтак виявлятиметься національна специфіка фольклору у двох своїх іпостасях: а) найбільш типові ознаки національного фольклорного фонду, а вже після цього б) відмінні риси даного національного фольклорного фонду від усіх інших.

Каталог обмежується а) українським матеріалом у мовному та географічному аспектах (враховуються записи лише з території України за сучасним територіально-географічним поділом, тільки україномовні); б) пісенними жанрами (поза каталогом на даному етапі лишаються речитативні жанри — думи, голосіння, а також інструментальна музика). Основною метою створення КУПФ у його початковому варіанті ставимо подання у систематизованому вигляді записів фольклорних творів з друкованих та рукописних джерел, які мають текст, мелодію та необхідну паспортизацію. Суцільне опрацювання матеріалу має дати реальне уявлення про склад українського пісенного фольклору у його найбільш характерних, типових проявах. Останнє передбачає кількісний (або *частотний*) підхід у підборі матеріалу для каталогізації. Так, якщо за одиницю каталога прийняти одне мистецько-художнє явище фольклору у сукупності всіх його варіантів (пісню як словесно-музичний твір, окремо текст і наспів, тип віршування, ритмомелодичну модель тощо), включенню у показчики підлягають лише ті з них, що мають певне поширення (варіанту групи від двох-трьох фіксацій). Таким чином, уникаються нефольклоризовані, деформовані, давно зниклі з побуту твори. Це становить як недолік, так і перевагу частотного каталога, який у майбутньому може бути розширений з частотного до повного.

Каталог (у перекладі з грецької — перелік) розглядається у даному випадку як узагальнена довідково-інформаційна система. Аналітична карта (АК) як одиниця створюваних пісенних каталогів (в тому числі й машинних) має тим більшу цінність, чим більше параметрів аналізу вона враховує. Але надмірна ускладненість та перевантаженість деяких існуючих універсальних АК викликає заперечення через необхідність використання значних людських та матеріальних ресурсів. Крім того, завжди може виникнути дослідницька необхідність використання ще якогось, досі не врахованого параметра. Тому виникає ідея створення каталога на основі *повних фольклорних текстів*, аналітичні ж параметри групуються у показчики, кількість яких, в залежності від дослідницької домінанти, може бути необмеженою (на ЕОМ такі показчики програмуються і потім укладаються автоматично). Пісня за своїми масштабами (порівняно з думою, казкою) дозволяє укладання картотеки повних текстів (поетичний текст, мелодія, паспортні дані) на основі звичайної бібліографічної картки. З метою створення такої картотеки була розроблена каталожна картка пісенного фольклорного твору. На розлінованому боці бібліографічної картки у певній послідовності розміщуються паспортні дані: назва за першим рядком (та усталена, якщо є); час і місце запису за сучасним адміністративним поділом України; виконавці, записувачі, разшифровщики; шифр рукописного фонду, публікації даної пісні. До цього додається визначення жанрової приналежності пісні виконавцем або записувачем; короткий зміст поетичного тексту, який компенсує подекуди відсутні повні тексти пісень та полегшує сюжетно-тематичну класифікацію творів. Картка розрахована на стандартні паспортні дані,

розширені паспорти (з перерахуванням значної кількості виконавців, записувачів), а також публікації (літературні джерела), що подаються у скороченому вигляді, але при наявності вказівки на першоджерело їх нескладно відновити у повному обсязі. Це ж стосується і незначної кількості мелодій (включаючи розшифровки з виписаними варіаціями), які не вміщуються на наклеєному на зворотному боці картки нотному папері. Тут виписується переважно перша строфа пісні з мелодією у тональності "g" ("соль") з правильним розміщенням мелострофи (одно-, дво-, три-, чотирирядкова мелодія відповідно на одній, двох, трьох, чотирьох нотних стрічках), що полегшує порівняльний мелотипологічний аналіз. Нотний папір наклеюється П-подібним чином, утворюючи гаманчик, у якому вміщується повний текст пісні, іноді решта мелодій, варіації, додаткові відомості про пісню тощо.

Картки з повними поетично-музичними текстами пісень утворюють *картотеку*, яка складає *основу каталога*. Картотека створювалась протягом останніх 12—15 років¹² і нині поповнюється новими рукописними та друкованими матеріалами. На даному етапі її систематизовані та несистематизовані підрозділи налічують приблизно 25—30 тисяч записів.

Картотека КУПФ упорядковується за певною системою. Основні розділи наближені до класифікації української пісенності за жанрами, прийнятої для видання серії "Українська народна творчість". У межах кожного розділу пісні групуються вже на основі різних принципів та критеріїв (полікритеріальність), які виходять з специфіки систематизованого матеріалу. О. І. Дей так писав про класифікацію "поетичних багатств" українського фольклору: "Як свідчить фольклористично-видавнича практика, їх поділ повинен вестися за типовими диференціюючими ознаками, притаманними певним групам пісень. Для кожної даної групи повинна бути властивою своя диференціююча ознака, яка, виступаючи провідною в органічному комплексі з іншими, й визначатиме жанрову природу творів. Виявлені в цій групі пісень вторинні ознаки можуть бути провідними в інших групах"¹³. Для систематизованого на сьогодні обрядового та дитячого фольклору — це функціональна, мелотипологічна та сюжетно-тематична ознаки; для пісенної лірики та епіки — сюжетно-тематична ознака, тип конфлікту в сюжеті; для малих жанрів (пісні танцювальні та жартівливі) — ритмо-мелодичні особливості.

Мікрорівень систематизації звужується до одиниці каталога, яку утворює *одне мистецько-художнє явище фольклору*. Для картотеки пісенних текстів — це *одна пісня* як словесно-музичний твір усного народного мистецтва у сукупності всіх її наявних варіантів та генетичних версій. При цьому варіанти включають всі фольклорні записи, що сприймаються як одна пісня. Версія об'єднує "сукупність фольклорних варіантів, що відрізняються від іншої сукупності текстів цього ж твору рядом принципово вагомих, суттєвих ознак"¹⁴. Основною при систематизації картотеки КУПФ була надзвичайно важлива і не менш складна робота по виявленню варіантних груп пісенних творів (так, С. Й. Грица виділяє чотири основних рівні спорідненості варіантів¹⁵, але неосновних, мабуть, існує на порядок більше). Вона поки що не формалізована і тому ускладнює застосування обчислювальної техніки, ведеться нерідко на інтуїтивному рівні, вимагає оперування величезною кількістю інформації. КУПФ прокладає шляхи для формалізації варіантної атрибуції фольклорних творів, принаймні їх основної маси, адже він враховує основні параметри виявлення варіантних груп. Це наявність сюжетно-текстових паралелей, спільності віршового розміру, подібностей ритмомелодичної будови наспіву. В цілому ця проблема вимагає окремого дослідження та окремої публікації.

Виявлення варіантних груп фольклорних творів значно полегшує *система покажчиків* КУПФ, яка складається на основі картотеки і становить невід'ємну частину каталога. Відкритий тип каталога дозволяє як розширення системи покажчиків, так і поповнення кожного з них.

Існуючі типологічні та класифікаційні системи фольклору характеризуються певною строкатістю: від філософсько-естетичних до конструктивно-морфологічних і навіть "фонетичних" концепцій. Усі вони

майже не піддаються кореляції, хоча, зрештою, не спростовують, а доповнюють одна одну. Не випадково у різних класифікаційних системах одна й та ж пісня виступає у кількох іпостасях, переважно як поетичний або музичний твір, адже основними компонентами народної пісні є слово і наспів (поетичний текст і мелодія). Враховується також і жанр як функція та основна категорія наукової класифікації фольклору¹⁶. Система покажчиків каталога покликана репрезентувати ці основні параметри народної пісні у кореляції між собою. Домінуюча класифікаційна ознака жанру лежить у основі картотеки каталога та будови його покажчиків. Їх необхідний мінімум повинен забезпечувати оптимальний рівень інформативності КУПФ як довідкової системи. Поетичний текст і музика як основні компоненти пісні визначають дві основні групи покажчиків.

Текст пісні несе основне смислове та художньо-естетичне навантаження, концентрує у собі зміст фольклорного твору, оформлений за законами народнопоетичної композиції та віршування (типологічне значення тут мають будова пісенної строфи та віршовий розмір). Не випадково сюжетно-тематичний принцип був покладений О. І. Деєм у основу каталога балад. Автор каталога зазначає, що фонд українських народних балад складається з-поміж трьохсот сюжетних типів¹⁷ (курсив наш — Л. Є.), тобто у основу каталога був покладений сюжетний тип, який об'єднував варіанти однієї або кількох близьких за змістом балад. Окремо відзначалися версії (певно, сюжетних типів). Одиницю сюжетно-тематичного покажчика КУПФ складає варіантна група однієї пісні (від 3-х до 80 варіантів)¹⁸. Такий принцип систематизації матеріалу на даному етапі можна вважати основним для величезного масиву розспівних позаобрядових ліричних та лірико-епічних пісень про кохання та родинні взаємини. Матеріал укладається у 20 основних рубрик. У коді (шифрі) кожної пісні перші дві цифри позначають номер рубрики; літери — жанрово-тематичну групу ("К" — пісні про кохання, "Р" — родинно-побутові, "Л" — лірика розспівного роду, "Б" — балади; останні дві цифри — порядковий номер пісні усередині жанрово-тематичної групи (порядок довільний). Така побудова покажчика має на меті підвищену інформативність, дає можливість вільного доповнення новим матеріалом та, при необхідності, перегрупування останнього. Основним завданням при укладанні цього покажчика було чітко і стисло викласти короткий зміст пісні у її найбільш характерних проявах так, щоб цю пісню неможливо було сплутати з іншою, близькою за змістом. Цій меті також служило використання у короткому змісті окремих фрагментів пісенних текстів. Складання сюжетно-тематичного покажчика полегшив частотний характер каталога.

Сюжетно-тематичний покажчик обрядового та дитячого фольклору, з огляду на принципову важливість тут функціональної ознаки та приналежності тексту до певного мелодичного типу (МТ), у коді (шифрі) пісні має вказівку на обрядовий контекст та наспів з покажчика мелодичних типів (наприклад, ОК-КІ-ОІ розшифровується як пісня Обрядова Календарна Купальська, що виконується з першим основним купальським наспівом, сюжет ОІ). Через те, що обрядові пісні часто не мають скільки-небудь розвинутого сюжету та (або) характеризуються стійким початком, нерідко у їхньому сюжетно-тематичному покажчику вказується лише текстовий початок (інципіт) пісні.

Другий покажчик, що стосується поетично-текстового компоненту пісні, за абеткою подає поширені (більше двох) *інципіти* (початкові слова, рядки) пісень з посиланням на сюжетно-тематичний та мелодичний покажчики. За початковими словами, таким чином, можна дізнатися про приналежність даного запису до певної варіантної групи та наспів, з яким співається дана пісня. Як показала практика укладання абеткового покажчика пісенних початків, лише досить незначна частина інципітів дублюється, з наведенням другого рядка пісні дублюються лише поодинокі інципіти. Основна складність в укладанні цього покажчика полягала у врахуванні варіантних різночитань початкових слів пісні. Уніфікації покажчика послужив також частотний критерій: різночитання першого

слова (початкових літер) з частотністю не менше двох тиражувалось у різних відділках покажчика; інші слова також виставлялись за частотністю (як основне йшло найбільш поширене), у дужках зазначались менш поширені варіантні різночитання.

Можливим також видається укладання частотного покажчика типів будови пісенно-поетичних строф, хоча для широкого загалу пісенної лірики він не має принципового значення. Більшу інформативність має частотний покажчик *віршових розмірів* пісень, як один з найважливіших засобів ідентифікації варіантних груп, вияву генетичних зв'язків між пісенними варіантними групами. Одночасно покажчик віршових розмірів (покажчик V) відбиває й будову поетичної строфи пісні. Віршовий розмір як сегментована за музично-поетичними ознаками кількість складів віршової строфи — одна з найважливіших характеристик народної пісні, що може давати опосередковані вказівки на місце і час виникнення пісні, її жанрово-тематичну приналежність, корелює з ритмікою наспіву. Тому покажчик V одночасно є й покажчиком ритмічних моделей наспівів. Ритмічну будову вірша та ритмічну форму періоду В. Гошовський вважав основними визначальними ознаками пісенного типу¹⁹. Досить докладну систематику типів віршових розмірів подав Ф. М. Колесса у роботі "Ритміка українських народних пісень", розділ IV "Огляд пісенних форм української народної пісні"²⁰, визначаючи складочислення як ритміку вірша та критерій систематизації пісенних форм. У межах КУПФ для кожної пісні визначається її музично-ритмічна схема, яка і фігурує у покажчику як мелодична конкретизація віршового ритму.

Музика, як невід'ємний компонент народної пісні, має певну залежність від поетичного тексту (загальнообразну від змісту, ритмоструктурну від типу віршування тощо). Перший різновид залежності реалізується переважно у основних родах мелодики: розспівно-ліричному, моторно-танцювальному та речитативному. Рід мелодики становить основну класифікаційну ознаку пісенних мелодій. У пісенній ліриці та епіці переважає розспівний тип мелодики з середнім або повільним темпом, розвинутою ладово-інтонаційною системою наспіву, внутрішньоскладовими розспівами. Музичний компонент народної пісні відображений у покажчику *мелодичних типів*.

Методика типології наспівів базується на визначенні мелотипу (МТ), як цілісного інваріанту наспіву у поєднанні з віршовою будовою мелострофи. Мелодичний тип повинен мати таке описання, щоб його можна було досить легко впізнати у його варіантних втіленнях. Він конкретизується у гранично узагальненій ритмічній структурі, інтонаційній будові наспіву, схемі мелострофи у поєднанні з певним віршовим розміром пісні. Ця узагальненість виключає можливість існування паралельного інваріанту, усуває жанрові та часово-просторові обмеження. Спорідненість інваріантів може бути типологічна (у межах часово та просторово віддалених традицій) та генетична (у межах одного культурного середовища). Узагальненість інваріанту поєднується з його граничною конкретністю: це певний, усталений наспів, МТ, що має численні втілення у конкретних варіантах.

Для обрядового фольклору визначення МТ має першорядне значення, яке дорівнює наспіву-символу календарних та родинних обрядів. Це макроМТ, з яким співається величезна кількість обрядових пісень. МТ середньої ланки вказує на його застосування для кількох варіантних груп (переважно обрядовий фольклор та балади). МікроМТ "обслуговують" одну варіантну групу, варіанти однієї пісні, але кількість таких варіантів може бути досить значна (переважно балади та побутова лірика). У одній варіантній групі можуть співіснувати кілька різних або генетично споріднених МТ.

Покажчик МТ має таку ж послідовність, як картотека, каталог та сюжетно-тематичний покажчик, з посиланнями на останній. При укладанні мелотипологічного покажчика дотримувалась основна вимога каталога: подати таке описання МТ, яке б, з одного боку, унікало різночитань (стосувалося опису тільки цього конкретного МТ), а з другого

різних регіонах, одиницях сучасного адміністративно-територіального поділу — областях. Регіональний показчик доповнюватиметься картографічним матеріалом поширення тих чи інших пісень, МТ тощо. На даному етапі достатнім може вважатися картографування найбільш вагомих, частотно переважаючих явищ пісенного фольклору.

Людмила ЄФРЕМОВА

Київ

- ¹ Нар. творчість та етнографія. — 1990. — № 2. — С. 4.
- ² Грица С. Я., Дей О. І. Принципи класифікації і наукового видання української словесно-музичної народної творчості на сучасному етапі. — К., 1968. — С. 35.
- ³ Див.: Проблемы таксономии эстонских рунических мелодий. — Таллинн, 1977.
- ⁴ Див.: Чекановская Анна. Музыкальная этнография. Методология и методика. — М., 1983. — С. 76—93.
- ⁵ Нар. творчість та етнографія. — 1984. — № 5 (Див.: Пляковський І. Б. Деякі нові аспекти дослідження музичного фольклору).
- ⁶ Пісні Явлохи Зуїхи. Записав Г. Т. Танцора. — К., 1965; Пісні Поділля. — К., 1967; Українські пісні в записах М. В. Лисенка. — К., 1990 та ін.
- ⁷ Українські народні мелодії (Зібрав і зредував Зіновій Лисько. У 10 томах. — Нью-Йорк, 1967. — Т. 1. — С. 38.
- ⁸ Колесса Ф. М. Музикознавчі праці. — К., 1970. — С. 44.
- ⁹ Принцип класифікації... — С. 9.
- ¹⁰ Там же. — С. 23.
- ¹¹ Див.: Принципи класифікації... — С. 36—37.
- ¹² Переважно на основі записів з мелодіями різних збирачів, що зберігаються у відділі рукописних фондів ІМФЕ НАН України, та з різних фольклорних збірників. Картотека знаходиться у рукописних фондах.
- ¹³ Дей О. І. Принципи жанрової класифікації народних пісень. — Нар. творчість та етнографія. — 1966. — № 2. — С. 11.
- ¹⁴ Восточнославянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии. — Минск, 1993. — С. 29.
- ¹⁵ Грица С. Я. Парадигматическая природа фольклора и принципы идентификации вариантов // Народная песня. Проблемы изучения. — Л., 1983.
- ¹⁶ Гусев В. Е. Эстетика фольклора. — Л., 1967. — С. 106.
- ¹⁷ Дей О. І. Українська народна балада. — К., 1986. — С. 65—79.
- ¹⁸ Єфремова Л. О. Каталог українського пісенного фольклору. Сюжетно-тематичний показчик (любовна, рідинно-побутова лірика та епіка). — Народознавство. — 1994. — № 2.
- ¹⁹ Гошовский В. У истоков народной музыки славян. — М., 1971. — С. 20.
- ²⁰ Колесса Ф. М. Музикознавчі праці. — К., 1979. — С. 113—189.
- ²¹ Банин А. А. О принципах моделирования обобщенного слогового ритма. Вопросы методики и методологии // Памяти К. Квитки. 1880—1953. Сборник статей. — М., 1983. — С. 165—179; Банин А. А. Об одном аналитическом методе музыкальной фольклористики // Музыкальная фольклористика. Вып. 2. — М., 1978.

НОВОЧАСНІ ЗМІНИ В КОЛЯДКОВОМУ РЕПЕРТУАРІ ЛЬВІВЩИНИ

В поняття “підльвівське село” включаємо групу сіл поблизу Львова — с. Звенигород та його довкілля. Це територія Пустомитівського і Перемишлянського районів Львівської області на південному сході від Львова, належить до етнографічного району Опілля.

Село Звенигород та його довкілля характеризується стародавністю поселень, високим культурним розвитком у часи княжої доби (в XI—XII століттях Звенигород був найважливішим політичним і культурним центром Львівської землі, княжою столицею); стабільним складом корінного населення, високим рівнем його світоглядної і духовної організації в минулому і тепер.

Друкованих матеріалів стосовно колядок з цієї місцевості немає, архівних джерел досі не вдалося виявити. Тому наше повідомлення ґрунтується на матеріалах, зібраних в процесі польових досліджень у 1994 році.

У даній місцевості добре зберігся звичай колядування як складова і невід’ємна частина Різдвяних свят. Розпочинається він на Святий вечір